

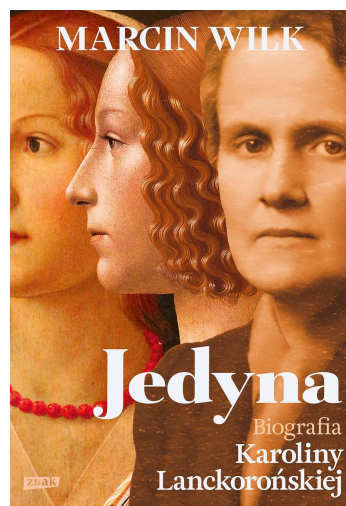
Władysława Szulakiewicz*

Opowieść o życiu mądrym i pięknym
Recenzja książki Marcina Wilka pt. *Jedyna. Biografia Karoliny Lanckorońskiej*

A Story of a Wise and Beautiful Life
A review of the book *Jedyna: Biografia Karoliny Lanckorońskiej* by Marcin Wilk

Nakładem Wydawnictwa Znak w 2025 r. ukazała się książka Marcina Wilka¹ poświęcona wybitnej uczonej, arystokratce, mecenas kultury i nauki, więźniarce wojennej, członkini Armii Krajowej, hrabinie Karolinie Lackorońskiej (1898–2002)². Była doktorem Uniwersytetu Wiedeńskiego, docentem Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, profesorem Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie w Londynie i dyrektorem Polskiego Instytutu Historycznego w Rzymie. To także twórczyni Funduszu im. Karola Lackorońskiego, przekształconego w Fundację Lanckorońskich z Brzezia. Przeżyła 104 lata, urodzona w XIX w., a zmarła w XXI. Została uhonorowana tytułem doktora honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego (1983), Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie w Londynie (1988) i Uniwersytetu Wrocławskiego (1990). Należała do wielu towarzystw naukowych.

Recenzowana książka nosi tytuł *Jedyna. Biografia Karoliny Lanckorońskiej*. W pracy znajdujemy opis życia

* Władysława Szulakiewicz (ORCID: 0000-0001-8614-2955) – prof. dr hab., Uniwersytet Ignatianum w Krakowie; kontakt: wladyslawa.szulakiewicz@ignatianum.edu.pl.

1 Marcin Wilk – literaturoznawca, publicysta, autor publikacji biograficznych.

2 M. Wilk, *Jedyna. Biografia Karoliny Lanckorońskiej*, Kraków 2025, ss.479.

- 3 J. Suchmiel, *Działalność naukowa kobiet w Uniwersytecie we Lwowie do roku 1939*, Częstochowa 2000; też, *Polki w Uniwersytecie w Wiedniu ze stopniem doktora filozofii i medycyny 1897–1939*, Częstochowa 2008.
- 4 J. Wyrozumski, *Karoliny Lanckorońskiej wkład do badań nad historią Polski*, „Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii Umiejętności”, 6 (2004) s. 67–77.
- 5 K. Lanckorońska, *Wspomnienia wojenne*, Kraków 2003; też, *Szkice wspomnień*, Warszawa 2005. Pierwsza książka ma kilka wydań.
- 6 Odwołuje się do własnych doświadczeń, kiedy polecałam doktorantom studiów pedagogicznych wspomnienia Lanckorońskiej. Ich lektura wzbudziła ogromne zainteresowanie.
- 7 Odnosząc się do formalnej strony pracy, nie jestem przekonana, że istniała potrzeba stosowania dwóch rodzajów przypisów, tj. dolnych i końcowych. Dla czytelników mniej zaznajomionych z tematem zastosowanie jedynie przypisów dolnych byłoby z korzyścią. Chociaż autor ma prawo do takiego rozwiązania, co nawet wyjaśnia w słowie *Od autora*.

Karoliny, a tak naprawdę Karli, bo takim imieniem się posługiwała. Ta niezwykła postać jest znana dla wąskiego grona historyków sztuki oraz historyków nauki, historyków edukacji i dziejów uniwersytetów. Wzmianki o niej i omówienie jej życia znajdujemy między innymi w publikacjach Jadwigi Suchmiel³ czy Jerzego Wyrozumskiego⁴. W prasie polskiej pojawiały się o niej informacje zarówno w związku z przekazaniem przez nią darów dla muzeów, jak i z nadaniem jej doktoratów honoris causa. Za przyczyną wydanych *Wspomnień wojennych i Szkiców wspomnień* wzbudziła ona zainteresowanie szerszego grona czytelników⁵. Przypomnę, że te publikacje wspomnieniowe okazały się ważną i wartościową lekturą dla studentów, którzy poznali inny obraz II wojny światowej czy przeżyć wojennych, aniżeli przedstawiany w opracowaniach podręcznikowych⁶.

Książka składa się z 24 rozdziałów, przypisów, skrótów stosowanych w tekście, bibliografii, słowa *Od autora*, indeksu osób i spisu ilustracji. Przygotowana ona została z wykorzystaniem źródeł archiwalnych i drukowanych oraz egodokumentów. Te ostatnie są ważnymi materiałami wykorzystywanymi podczas powstawania publikacji, szczególnie mam na myśli listy i wspomnienia. Na podkreślenie zasługuje bogactwo zamieszczonych fotografii i, bo aż 52. Można stwierdzić, że tworzą one biografię bohaterki opowiedzianą obrazami⁷.

Nazwy rozdziałów zostały ujęte „hasłowo” i wskazują na najważniejsze etapy życia Lanckorońskiej oraz ważne wydarzenia historyczne i polityczne, w których uczestniczyła. Pierwsze rozdziały, pt. *Wniebowzięta, Patriarcha, Dziewczynka, Wielka Wojna, Emancypacja, Zmierzch świata* dokumentują rodowód bohaterki książki, pokazują jej osobliwe wychowanie i proces kształcenia, odbywający się w formie edukacji domowej i instytucjonalnej oraz atmosferę kulturalną i naukową Wiednia.

Trzeba podkreślić, że ogromny wpływ na jej zainteresowania sztuką i w ogóle edukację miał ojciec, Karol Lanckoroński, także historyk sztuki. Dorastała i kształciła się w świecie dzieł wybitnych artystów, malarzy i podczas spotkań z wybitnymi osobistościami świata nauki, sztuki i polityki końca XIX i początków XX w., których miała możliwość poznać dzięki ojcu⁸. Kształtowali ją nie tylko odpowiednio dobrani nauczyciele, ale i lektury oraz podróże. To na tym etapie, tj. kształcenie na poziomie średnim i studiów uniwersyteckich, została znakomicie przygotowana do kariery naukowej. A studia na Uniwersytecie Wiedeńskim zakończyła uzyskaniem stopnia doktora, mając niespełna 28 lat. Wyszła z wiedeńskiej szkoły historii sztuki⁹.

Osobliwy blok tematyczny stanowią te fragmenty opracowania, w których mowa o jej awansach naukowych i pracy na Uniwersytecie Jana Kazimierza, a są to: *Docentka* i *Na Uniwersytecie*. Habilitowała się na tym uniwersytecie w 1935 r. i tu do wybuchu wojny wykładała. Z zainteresowaniem analizuje się *Spis wykładów Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*, w którym Lanckorońska figuruje jak docentka wykładająca historię sztuki nowożytnej¹⁰. Pracowała z takimi uczonymi reprezentującymi teorię i historię sztuki¹¹ jak: Mieczysław Gębarowicz¹², Roman Ingarden¹³, Władysław Podlacha¹⁴, Leon Chwistek¹⁵. Nadmienić także warto, że do grona kobiet pracujących na Wydziale Humanistycznym UJK należały wówczas Łucja Charewiczowa¹⁶ i Stefania Skwarczyńska¹⁷, także niepolite osoby¹⁸.

Trzy następne rozdziały są zapisem, czy też odtworzonym obrazem związanym tematycznie z II wojną światową. Nazwano je: *Droga ze Lwowa*,

- 8 Hrabia Karol Antoni Lanckoroński (1848–1933) – historyk sztuki, członek PAU, członek austriackiej Izby Panów.
- 9 Jej pierwszym promotorem był Max, (1874–1921) – historyk sztuki, prof. Uniwersytetu Wiedeńskiego, a po jego śmierci Julius Schloßer (1866–1938) – historyk sztuki i prof. Uniwersytetu Wiedeńskiego, ponadto, przez ponad 20 lat dyrektor Kunsthistorisches Museum w Wiedniu.
- 10 Były to m.in. wykłady na temat: Michał Anioł, jego życie i dzieła oraz Historia sztuki Odrodzenia włoskiego.
- 11 *Spis wykładów w roku akademickim 1936/1937. Uniwersytet Jana Kazimierza*, Lwów 1936, s. 52–53.
- 12 Mieczysław Gębarowicz (1893–1984) – historyk sztuki. Do końca życia pozostał we Lwowie.
- 13 Roman Ingarden (1893–1970) – filozof, estetyk. Nauczyciel akademicki Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- 14 Podlacha Władysław (1878–1951) – historyk sztuki Uniwersytetu Jana Kazimierza, a po II wojnie profesor Uniwersytetu Wrocławskiego.
- 15 Leon Chwistek (1884–1944) – filozof, teoretyk sztuki, malarz, prozaik.
- 16 Łucja Charewiczowa (1898–1943) – docent historii kultury, zginęła w obozie w Auschwitz-Birkenau.
- 17 Stefania Skwarczyńska (1902–1988) – teoretyczka i historyczka literatury.
- 18 *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1938/1939. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Lwów 1938, s. 37.

W *konspiracji, Ravensbrück*. Te fragmenty książki są opisem wielkiego patriotyzmu Lanckorońskiej, służenia wielkim ideom i oddania wielkim sprawom, a w tle tych działań przewija się służba dobru, pięknu i prawdzie. Rozdziały te oparte są w znacznej mierze na *Wspomnieniach wojennych*. Są one także opisem ukazującym wielkość duchową, którą charakteryzowała się Lanckorońska. Przykładem jest fakt, że nawet w obozie w Ravensbrück nie ustawała w pracy nauczycielskiej i wykorzystywała różne okazje, aby przekazywać współwięźniarkom wiedzę z historii sztuki.

Kolejne fragmenty monografii ukazują powojenne życie, nową sytuację polityczną, trudne zadania stojące przed intelektualistami, a w przypadku Karli nowe miejsca aktywności, działalność naukową czy dokładniej powrót do niej i aktywność patriotyczną. Problemy te zostały omówione w następujących rozdziałach: *1945. Nowe rozdział, Z młodymi w Londynie, Powrót do nauki?, Sprawa mordu, Podróże i inne marzenia, Miazmaty*. Te fragmenty ujawniają także umiejętność nazwania przez Wilka najtrudniejszych wydarzeń w życiu bohaterki osadzonych na tle historycznym i politycznym. Znamiennym przykładem jest użycie przez autora nazwy miazmaty, dobrze opisującej ducha tamtych czasów.

Dalsze rozdziały książki noszą tytuły: *Bezcenne i Wspomożycielka*. W pierwszym mowa m.in. o ratowaniu polskich dóbr kultury, w tym zakresie zostaje podany przykład ratowania Polskiej Biblioteki w Paryżu oraz znaczenia Fundacji i osób współpracujących w realizacji wielu zadań, pozostających pod opieką Fundacji. W drugim została naświetlona sprawa doktoratu honoris causa przyznanego jej przez Uniwersytet Jagielloński¹⁹. W trakcie tej uroczystości profesor Jerzy Wyrozumski w swym przemówieniu przypomniał, że podczas podejmowania uchwały o przyznaniu jej tytułu przez Radę Wydziału UJ

19 Warto wspomnieć, że inicjatywa UJ nadania Lanckorońskiej tytułu doktora honoris causa została poparta przez senaty Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu.

głos zabrały współwięźniarki, dając świadectwo jej godnej postawy²⁰. A jak wspomniano na wstępie tekstu, także dwie inne uczelnie uhonorowały ją tą godnością.

W dalszych fragmentach pracy nazwanych: *Inna Polska* oraz *Królewski dar* autor przenosi czytelnika w inne czasy i miejsca, rozpoczynając od omówienia nadania jej przez Uniwersytet Wrocławski tytułu doktora honoris causa. Uroczystość odbyła się w Polskim Instytucie Historycznym w Rzymie. Był to jeden z przejawów przywracania Lanckorońskiej należnego szacunku i obecności w kulturze. Natomiast w rozdziale pt. *Królewski dar* autor przedstawił historię przekazania zbiorów Lanckorońskich do Polski dla: Zamku Królewskiego w Warszawie, Zamku Królewskiego na Wawel, Biblioteki Jagiellońskiej, Muzeum Narodowego w Warszawie, Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, Ossolineum we Wrocławiu, które lanckorońska traktowała jako sukcesora Ossolineum lwowskiego. Trzeba podkreślić, że jej przywiązanie do Polski widoczne było w wielu działaniach i wypowiedziach. Wilk podaje, że prosiła, aby nigdy nie zapomnieć o trzech przedwojennych województwach: lwowskim, tarnopolskim, stanisławowskim²¹. Symboliczny wymiar ma także opis przyznania jej nowego paszportu polskiego przez ową inną Polskę. Autor książki mówi o tym wydarzeniu, ukazując reakcję Lanckorońskiej, bowiem ten dokument wiązał się z ewentualnym jej przyjazdem do Polski, paszport umożliwiał jej wyjazd do kraju. Pisał na ten temat tak:

Ale przyjazd do Polski to zupełnie co innego. Bała się konfrontacji ze wspomnieniami i tego, że świat, który zastanie, będzie tak inny niż ten, który miała w pamięci. Nowa Polska nie odradzała się w próżni, ale Lanckorońska nie chciała się dowiadywać, czym karmi się obecnie Najjaśniejsza.

20 Były to Helena Madurowicz-Urbańska i Klementyna Żurowska.

21 M. Wilk, *Jedyna*, s. 369.

Inne były obyczaje, granice, uniwersytety. Tylko jej pamięć i obraz Polski nie uległy zmianie. Nie chciała sobie go psuć²².

Dwa ostatnie rozdziały dokumentują jej życie zapisane we wspomnieniach i różnych formach upamiętnienia, a są to: *Wspomnienia* i *Pamięć*. W tym celu zostały przywołane m.in. opinie wielu osób znających hrabinę Lanckorońską.

Tylko z zasygnalizowanych idei zawartych w omawianej książce wynika, że biografia tej wybitnej osoby została wpisana przez autora w historię sztuki i nauki, dzieje Polski i Europy, w historię uniwersytetów, towarzystw oraz organizacji naukowych. Wilk starał się ukazać „wszystkie życia Karoliny Lanckorońskiej”, jak czytamy na okładce tej książki. W sumie więc, biografia Lanckorońskiej to biografia wpisana w historię kultury, nauki, polityki, z jej losem łączą się indywidualne biografie innych osób i instytucji funkcjonujących w XX wieku.

W mojej ocenie publikacja jest zapisem losów bohaterki żyjącej mądrze i pięknie, a to zostało znakomicie przez autora przedstawione. Karolina Lanckorońska była kobietą wielkiego świata, uosabiała swym życiem najpiękniejsze wartości i idee. Spotkała na swej drodze wielkich uczonych, znanych polityków, duchownych, z którymi podejmowała współpracę w celu realizacji wielu ważnych zadań, rozwiązywania trudnych spraw kultury i nauki. Trzeba również powiedzieć, że w czasie II wojny światowej spotkała także wielkich oprawców. Udało jej się ich pokonać. Niewątpliwie była wielką polską patriotką. Kochała Polskę i jej służyła całym swoim życiem. To Polsce oddała m.in. bezcenne dzieła Jacka Malczewskiego, pomagała polskim badaczom dzięki Fundacji, ratowała polskie dobra kultury. O jej postawie świadczy odpowiedź na pytanie, dlaczego jest taka szczodra dla polskich muzeów, którą przytoczono w omawianej pracy:

22 Tamże, s. 361–362.

Wszystko co moje, jest polskie. Chodzi mi o to, aby mój naród wszedł bardziej w obszar artystyczno-myślowy Europy²³.

Te słowa są zaprzeczeniem współcześnie głoszonej przez niektórych tezy, że polskość to nienormalność.

Karolina Lanckorońska zmarła 25 sierpnia 2002 r., jej pogrzeb odbył się 12 września 2002 r. na rzymskim cmentarzu Campo Verano, a w grobie, zgodnie z jej życzeniem, umieszczono garstkę ziemi z Polski.

Bibliografia

- Lanckorońska K., *Wspomnienia wojenne*, Kraków 2003.
- Lanckorońska K., *Szkice wspomnień*, Warszawa 2005.
- Suchmiel J., *Działalność naukowa kobiet w Uniwersytecie we Lwowie do roku 1939*, Częstochowa 2000.
- Suchmiel J., *Polki w Uniwersytecie w Wiedniu ze stopniem doktora filozofii i medycyny 1897–1939*, Częstochowa 2008.
- Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1938/1939. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Lwów 1938.
- Spis wykładów w roku akademickim 1936/1937. Uniwersytet Jana Kazimierza*, Lwów 1936.
- Wilk M., *Jedyna. Biografia Karoliny Lanckorońskiej*, Kraków 2025.
- Wyrozumski J., *Karoliny Lanckorońskiej wkład do badań nad historią Polski*, „Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii Umiejętności”, 6 (2004) s. 67–77.

23 Tamże, s. 420–421.